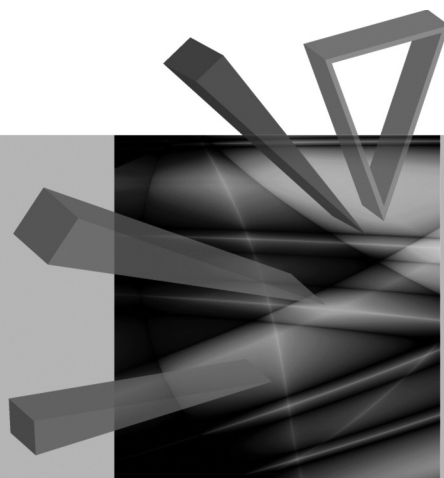

Kształtowanie zrównoważonego rozwoju w reakcji na kryzys globalny

pod redakcją
Andrzeja Graczyka

Recenzenci: Józefa Famielec, Ryszard Janikowski, Dariusz Kielczewski

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia publikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl> oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com, a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-127-0

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
-------------	---

Część 1. Identyfikacja problemów zrównoważonego rozwoju w warunkach kryzysu globalnego

Bogusław Fiedor: Trwały rozwój a koncepcja społecznej gospodarki rynkowej	13
Stanisław Czaja: Wybrane informacyjne ograniczenia realizacji strategii zrównoważonego rozwoju	30
Zbigniew Dokurno: Procykliczne i antycykliczne oddziaływania kapitału naturalnego w zrównoważonym rozwoju.....	45
Bogdan Piątkowski: Gospodarowanie zasobami odnawialnymi na przykładzie rybołówstwa wolnego dostępu.....	59
Ivan Telega: Rozwój zrównoważony regionów Polski – próba oceny	77
Łukasz Popławski: Rolnictwo ekologiczne w opinii mieszkańców obszarów chronionych województwa świętokrzyskiego	93
Jacek Juzwiszyn: Wirowe modelowanie sprawiedliwości międzypokoleniowej a kryzys globalny	110

Część 2. Kształtowanie lokalnych koncepcji zrównoważonego rozwoju

Zbigniew Brodziński: Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich w strategiach partnerstw terytorialnych	131
Joanna Czerna-Grygiel: Problemy zrównoważenia konsumpcji w globalnej gospodarce opartej na wiedzy	144
Agnieszka Sobol: Partnerstwo publiczno-prywatne jako instrument realizacji lokalnego rozwoju zrównoważonego w dobie kryzysu światowego	158
Anetta Zielińska: Zrównoważony rozwój na obszarach przyrodniczo cennych – szansa czy zagrożenie?	172

Część 3. Zastosowanie instrumentów ekonomicznych na rzecz równoważenia rozwoju

Zbigniew Jakubczyk: Powiązania pomiędzy podsystemem pozyskiwania środków a podsystemem instytucjonalno-prawnym w systemie finansowania przedsięwzięć ekologicznych.....	185
Anna Dubel: Ubezpieczenia od skutków klęsk żywiołowych	196

Piotr P. Małecki: Preferencje podatkowe z zakresu ochrony środowiska w polskim prawodawstwie	213
---	-----

Część 4. Kształtowanie zrównoważonego rozwoju na poziomie mikroekonomicznym

Elżbieta Lorek: Znaczenie struktur klastrowych jako narzędzi wzmacniających konkurencyjność i innowacyjność gospodarki	231
Bożena Ryszawska-Grzeszczak: Zrównoważona konsumpcja jako jedna z szans przełamania kryzysu globalnego	247
Irena Rumianowska: Instytucje nieformalne kształtujące relacje człowiek-środowisko przyrodnicze a wybory i postawy konsumentów polskich....	265
Ewa Jastrzębska, Paulina Legutko-Kobus: Edukacja w zakresie rozwoju zrównoważonego na kierunkach ekonomicznych	281
Mariusz Treła: Inicjatywy na rzecz zrównoważonego transportu drogowego .	308
Krzysztof Posłuszny: Odpowiedzialność środowiskowa jako czynnik przewagi konkurencyjnej w warunkach kryzysu	325
Joanna Ejdyś, Halina Kiryluk: Kryzys globalny a rozwój turystyki na przykładzie województwa podlaskiego	336
Justyna Muweis: Znaczenie ekologizacji działalności przedsiębiorstw dla ograniczania skutków kryzysu	351
Dorota Bargiel: Rola społecznej odpowiedzialności biznesu i zrównoważonego rozwoju w ograniczaniu zjawisk kryzysowych	365
Małgorzata Śliczna: Wybrane sposoby stymulowania rozwoju rynku budynków przyjaznych środowisku	374

Summaries

Bogusław Fiedor: Sustainable development and the concept of social market economy	29
Stanisław Czaja: Chosen informative limitations of the realization of the sustainable development strategy	44
Zbigniew Dokurno: Pro-cyclical and countercyclical impact of natural capital on the economic growth.....	58
Bogdan Piątkowski: Management of renewable resources in an open access fishery	76
Ivan Telega: Sustainable development of Polish regions – an attempt to assess	92
Łukasz Popławski: Organic farming in the opinion of the inhabitants of protected areas of Świętokrzyskie Voivodeship.....	109

Jacek Juzwiszyn: Rotary modelling of the justice between generation and global crisis.....	130
Zbigniew Brodziński: Sustainable development of rural areas in territorial partnership strategies.....	143
Joanna Czerna-Grygiel: Problems of sustainable consumption in the knowledge based economy.....	157
Agnieszka Sobol: Public-private partnership as an instrument of local sustainable development in the time of global crisis.....	171
Anetta Zielińska: Sustainable development in the natural valuable areas – a chance or a threat?.....	184
Zbigniew Jakubczyk: The sub-system of acquisition of means and the institutional-legal sub-system within the system of financing of ecological enterprises.....	195
Anna Dubel: Insurance against natural disasters.....	212
Piotr P. Małecki: Tax preferences for environmental conservation in Polish legislation.....	230
Elżbieta Lorek: The importance of cluster structures as tools for enhancing the competitiveness and innovation of economy.....	246
Bożena Ryszawska-Grzeszczak: Sustainable consumption as a chance to overcome a global crisis.....	264
Irena Rumianowska: Informal institutions shaping the relationships: human - natural environment and choices and attitudes of polish consumers.....	280
Ewa Jastrzębska, Paulina Legutko-Kobus: Education for sustainable development on economic studies.....	293
Mariusz Trela: Initiatives for sustainable road transport.....	324
Krzysztof Posłuszny: Environmental responsibility as a factor of competitive advantage during the financial crisis.....	335
Joanna Ejdys, Halina Kiryluk: Development of tourism in Poland and Podlasie Voivodeship during crisis.....	350
Justyna Muweis: The significance of ecologization of enterprises' activity for the limitation results of economic crisis.....	364
Dorota Bargiel: The role of Corporate Social Responsibility and sustainable development in limiting the crisis phenomena.....	373
Małgorzata Śliczna: Chosen aspects of stimulating environment friendly buildings market development.....	385

Joanna Ejdys, Halina Kiryluk

Politechnika Białostocka

ROZWÓJ TURYSTYKI W POLSCE I WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM W LATACH KRYZYSU

Streszczenie: W województwie podlaskim turystyka jest jednym z kluczowych sektorów gospodarki. Jednak i na tym poziomie uwidoczniły się skutki kryzysu gospodarczego. Przede wszystkim w 2008 r. nastąpił w regionie znaczący spadek ruchu turystycznego, zarówno w sferze przyjazdów turystów zagranicznych, jak i krajowych.

Głównym celem artykułu jest analiza wpływu kryzysu gospodarczego na rozwój turystyki w województwie podlaskim z perspektywy zjawisk w polskiej gospodarce turystycznej. W ramach niniejszych badań próbowano odpowiedzieć na pytania: jakie były oddziaływania kryzysu gospodarczego na polską gospodarkę turystyczną w latach 2008-2009, czy kryzys osłabił ruch turystyczny w województwie podlaskim oraz jak podlaskie przedsiębiorstwa turystyczne postrzegają swoją sytuację ekonomiczną w okresie kryzysu? W artykule przedstawiono wyniki badań ankietowych przeprowadzonych na próbie 100 podmiotów branży turystycznej.

Słowa kluczowe: kryzys gospodarczy, turystyka, województwo podlaskie.

1. Wstęp

Globalny kryzys, zapoczątkowany w 2008 r. przez zjawiska giełdowe i wydarzenia bankowe w USA, trwa do dzisiaj i szybko rozprzestrzeniła się w skali międzynarodowej. Za jego pierwotną przyczynę uznaje się niekontrolowany, swobodny przepływ kapitału. Czynnikiem globalnym odpowiedzialnym za „rozlewanie” się obecnego kryzysu jest wzrost niepewności i awersji do ryzyka na międzynarodowych rynkach finansowych. Boom na rynku nieruchomości i na rynku kredytowym, szybki wzrost konsumpcji gospodarstw domowych finansowanej w istotnej mierze długiem oraz aktywne poszukiwanie wysokich stóp zwrotu – doprowadziły do poważnych nierównowag, a co za tym idzie: zaburzeń makroekonomicznych i strukturalnych w wielu krajach.

Do charakterystycznych dla kryzysu negatywnych zjawisk należy w szczególności spadek dynamiki obrotów w handlu międzynarodowym, załamanie wiarygodności licznych instytucji finansowych o znaczeniu globalnym, zwiększenie wskaźników bezrobocia na głównych rynkach, a w konsekwencji redukcja wydat-

ków konsumentów i obniżenie się popytu globalnego. Ponadto występują znaczące wahania kursów walutowych.

Zjawiska charakterystyczne dla kryzysu globalnego w większości krajów miały bezpośredni wpływ na sytuację makroekonomiczną danego kraju, a tym samym sytuację mikroekonomiczną na poziomie przedsiębiorstw. Choć w początkowej fazie kryzysu Polska, podobnie jak niektóre inne gospodarki rozwijające się, nie odczuła bezpośrednio jego skutków, to jednak w miarę pogłębiania się tendencji recesyjnych w gospodarce światowej kryzys stopniowo zaczął wpływać także na naszą gospodarkę [*Polska wobec kryzysu...* 2009]. Opóźnienie, z jakim Polska zaczęła odczuwać skutki kryzysu, zależało w szczególności od wysokiego (ponad 5-procentowego) tempa wzrostu, stosunkowo niewielkiego udziału eksportu i dużego udziału popytu wewnętrznego, tradycyjnej, nienowoczesnej struktury gospodarki bez jej wyraźnej specjalizacji, słabo rozwiniętego systemu funduszy inwestycyjnych oraz tradycyjnych zachowań banków [Szymański 2009]. Wśród krajów Europy Środkowo-Wschodniej Polska wydaje się najmniej dotknięta przez globalny kryzys gospodarczy. W pierwszej połowie 2009 r. jako jedyny kraj w regionie odnotowała wzrost PKB w ujęciu rocznym (1,0% r/r), podczas gdy w pozostałych krajach dostrzeżono jego spadek (od 4,1% w Czechach do 18,8% na Łotwie).

Zjawiska kryzysowe w różnym stopniu dotknęły poszczególnych sektorów gospodarki światowej. Stosunkowo duży udział gospodarki turystycznej w globalnym produkcie brutto spowodował, że skutki kryzysu uwidoczniły się również w branży turystycznej. Według World Travel & Tourism Council (WTTC) światowa gospodarka turystyczna ma ponad 9% udziału w globalnym produkcie brutto i ponad 7,5% udziału w zatrudnieniu [*Travel & Tourism...* 2009, s. 8]. Z jednej strony kryzys globalny, pociągający za sobą zmniejszenie popytu, wpływa silnie na turystykę, z drugiej zaś to, co dzieje się w gospodarce turystycznej, oddziałuje bezpośrednio i pośrednio na wiele innych dziedzin. Stąd też turystyka może odgrywać ważną rolę w hamowaniu tendencji recesyjnych w całej gospodarce. W Polsce udział turystyki w PKB ukształtował się w 2009 r. na poziomie 4,9% i był niższy o 0,4 punktu procentowego w porównaniu z rokiem 2008 [Dziedzic et al. 2009, s. 6]. Obecny kryzys stanowi wyzwanie dla polskiej gospodarki.

W województwie podlaskim turystyka jest jednym z kluczowych sektorów gospodarki i w wielu dokumentach strategicznych przypisuje się jej rolę koła zamachowego rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Jednak i na tym poziomie uwidoczniły się skutki kryzysu gospodarczego. Przede wszystkim w 2008 r. w regionie nastąpił znaczący spadek ruchu turystycznego, zarówno w sferze przyjazdów turystów zagranicznych, jak i krajowych, co wywarło wpływ na sytuację ekonomiczną przedsiębiorstw turystycznych.

Głównym celem artykułu jest analiza wpływu kryzysu gospodarczego na rozwój turystyki w województwie podlaskim z perspektywy zjawisk w polskiej gospodarce turystycznej. W ramach niniejszych badań próbowano odpowiedzieć na pytania: jakie były oddziaływania kryzysu gospodarczego na polską gospodarkę turystyczną

w latach 2008-2009, czy kryzys osłabił ruch turystyczny w województwie podlaskim oraz jak podlaskie firmy turystyczne postrzegają swoją kondycję ekonomiczną w latach kryzysu?

2. Metodologia badań

Przy realizacji celów pracy zastosowano różne metody badawcze. Analiza przemian w polskiej gospodarce turystycznej w latach 2008-2009 oraz analiza wpływu kryzysu na ruch turystyczny w województwie podlaskim została przeprowadzona poprzez badania *desk research* (analizę danych wtórnych). Badania objęły analizę następujących źródeł: statystykę publiczną (GUS), raporty i badania Instytutu Turystyki, ekspertyzy Ministerstwa Sportu i Turystyki, badania i raporty Podlaskiego Urzędu Pracy oraz publikacje naukowe. Należy jednak zauważyć, że dotychczasowy dorobek naukowy dotyczący wpływu kryzysu na gospodarkę turystyczną jest stosunkowo niewielki i dopiero się kształtuje.

Oceny postrzegania przez podlaskie przedsiębiorstwa turystyczne swojej sytuacji ekonomicznej w latach kryzysu dokonano na podstawie badań ankietowych z wykorzystaniem techniki wywiadów bezpośrednich – bezpośredniej rozmowy (*face to face*) z respondentem przy użyciu ustrukturalizowanego kwestionariusza zawierającego zarówno wystandaryzowane pytania zamknięte, jak i pytania otwarte. Bezpośrednim wywiadem kwestionariuszowym objęto 100 firm sektora turystycznego reprezentujących branże związane z:

- zakwaterowaniem (PKD 2007 55);
- działalnością usługową związaną z wyżywieniem (PKD 2007 56);
- działalnością organizatorów turystyki, pośredników, agentów turystycznych oraz pozostałą działalnością usługową w zakresie rezerwacji i działalności z nią związanej (PKD 2007 79).

Opracowanie zebranego materiału polegało na przeprowadzeniu wielowymiarowej analizy statystycznej wspomaganą komputerowo za pomocą programu *STATISTICA.PL*. Do analizy danych użyto jednej z metod statystyki wielowymiarowej – analizę korespondencji, pozwalającej na zbadanie związków pomiędzy zmiennymi jakościowymi opisującymi przedsiębiorstwa.

Analiza kondycji ekonomicznej firm turystycznych na terenie województwa podlaskiego była przedmiotem szerszych badań realizowanych w 2009 r. na zlecenie wojewódzkiego urzędu pracy, w ramach projektu Podlaskie Obserwatorium Rynku Pracy i Prognoz Gospodarczych finansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Wyniki badań zostały opublikowane w formie raportu [zob. *Analiza kluczowych sektorów...* 2009].

3. Wpływ kryzysu na rozwój turystyki w Polsce

W skali globalnej kryzys spowodował w gospodarce turystycznej znaczny regres, który objął zarówno ruch międzynarodowy, jak i wewnątrz krajowy. Dotknął on większości branż bezpośrednio i pośrednio związanych z turystyką, a także inwestycji turystycznych. Szczególnie trudny był dla rynku przewozów lotniczych, doprowadził bowiem do globalnego spadku popytu i bardzo złej sytuacji finansowej większości przewoźników, bankructwa wielu linii, ich zmian własnościowych, a także wzmocnienia procesów konsolidacyjnych.

Negatywny wpływ kryzysu na turystykę wynika z dużego sprzężenia między turystyką a gospodarką światową, co jest związane z dużym jej udziałem w PKB i zatrudnieniu.

Tabela 1. Udział przemysłu turystycznego i gospodarki turystycznej w tworzeniu PKB oraz zatrudnieniu na świecie w latach 2008-2010 (w %)

Wskaźnik	Sfera oddziałująca	2008	2009	2010 (szacowane)
Udział w PKB	Przemysł turystyczny	3,4	3,2	3,2
	Gospodarka turystyczna	9,9	9,4	9,2
Udział w rynku pracy	Przemysł turystyczny	2,8	2,7	2,8
	Gospodarka turystyczna	8,4	7,6	8,1

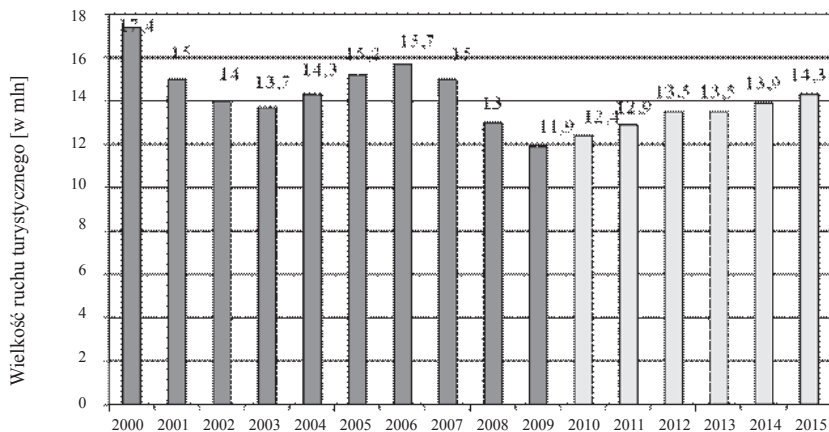
Źródło: [Dziedzic et al. 2010, s. 12].

Regionem, w którym turystyka została najmocniej dotknięta skutkami kryzysu gospodarczego, jest Europa. Nastąpił tu największy spadek liczby podróży (prawie 70% spadku w skali świata) [Dziedzic et al. 2010, s. 12-14], przy czym w Polsce był on wyjątkowo duży.

W Polsce najwcześniej kryzys ujawnił się w obszarze turystyki przyjazdowej (głównie z krajów Europy Zachodniej i państw pozaeuropejskich), natomiast w 2009 r. rozszerzył się również na turystykę krajową i wyjazdową. W 2008 r. spadek liczby przyjazdów turystów zagranicznych do Polski, w porównaniu z rokiem 2007, wynosił ponad 13,3% (rys. 1). Przyczyną tak dużego spadku, oprócz zjawisk recesyjnych w gospodarce, było również przystąpienie Polski do strefy Schengen i zmiana zasad wizowych dla obywateli państw spoza UE, co zahamowało zwłaszcza przyjazdy z Rosji, Ukrainy i Białorusi (które stanowiły ok. 58% ogólnej wielkości spadku), a także bardzo wysoki kurs złotego powodujący wzrost kosztów pobytu w Polsce.

W 2009 r. tendencja spadkowa ruchu przyjazdowego nadal się pogłębiała – do Polski przyjechało tylko 11,9 mln turystów. W porównaniu z rokiem 2008 było ich mniej o ok. 8,5%, a w stosunku do stanu z roku 2007 aż o ponad 20%. Duży spadek przyjazdów dotyczył turystów z krajów sąsiednich, nie tylko zza wschodniej

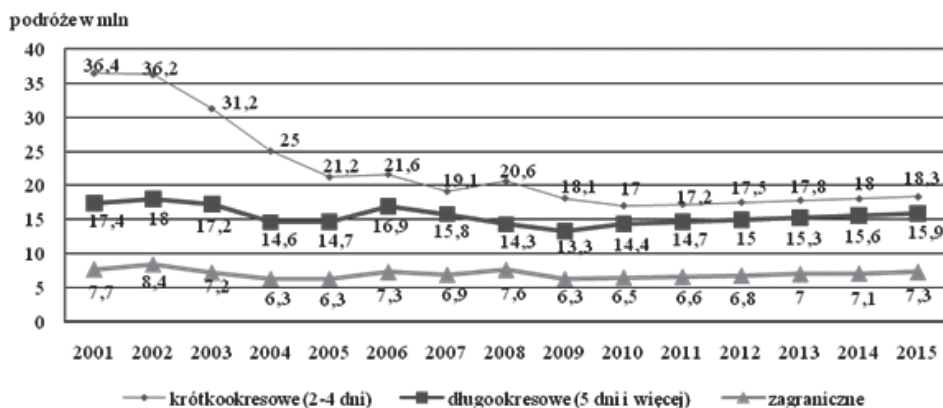
granicy, ale również z Niemiec. Spadek przyjazdów do Polski był większy, niż odnotowały inne kraje europejskie.

Rys. 1. Przyjazdy turystów zagranicznych do Polski w latach 2000-2009 wraz z prognozą do 2015 r.

Źródło: dane Instytutu Turystyki (październik 2010 r.).

W turystyce krajowej w 2008 r. ruch turystyczny pozostał na tym samym poziomie co w 2007 r. i wynosił 34,9 mln turystów. W 2009 r. liczba turystów krajowych zmalała jednak do 31,4 mln (spadek w porównaniu z rokiem 2008 o ok. 10%).

Rys. 2. Liczba podróży turystycznych mieszkańców Polski w latach 2001-2009 wraz z prognozą do 2015 r. (w mln)

Źródło: dane Instytutu Turystyki (październik 2010 r.).

Tendencja spadkowa ruchu turystycznego w Polsce w 2010 r. została już zahamowana i prognozy Instytutu Turystyki przewidują, że w najbliższych latach następować będzie stopniowy wzrost w zakresie przyjazdów turystów krajowych oraz zagranicznych [*Prognozy Instytutu Turystyki 2010*].

Skutki kryzysu przedsiębiorstwa branży turystycznej odczuły w różnym stopniu. Kondycja polskich biur podróży w 2008 r. była mocno uzależniona od segmentu rynku, w jakim operowały. Stosunkowo najkorzystniej kształtowała się wśród podmiotów obsługujących rynek turystyki wyjazdowej (brak w 2008 r. znaczących bankructw w tej grupie firm), a w najtrudniejszym położeniu znajdowały się biura realizujące przyjazdy z zagranicy [Dziedzic et al. 2009, s. 3].

Spadek popytu turystycznego dopiero w 2009 r. przełożył się na spadek liczby osób korzystających z obiektów noclegowych turystyki, szczególnie wśród turystów zagranicznych. Natomiast w 2008 r., w porównaniu z rokiem 2007, nastąpił w tej sferze wzrost o 608,9 tys. korzystających. Na tę sprzyjającą sytuację wpłynęła poprawa oferty hotelarskiej, dobra koniunktura w gospodarce, wzrost w segmencie wyjazdów biznesowych oraz zarobków polskich konsumentów.

Tabela 2. Korzystający z obiektów noclegowych turystyki w Polsce w latach 2001-2009 (w tys.)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Korzystający z noclegów ogółem	14230,4	14174,1	14644,3	15746,5	16597,2	17512,1	18947,2	19556,1	19353,7
Turyści krajowi	11078,9	11028,7	11312,4	11811,6	12286,8	13198,5	14559,8	15509,8	15491,8
Turyści zagraniczni	3151,5	3145,4	3331,9	3934,9	4310,4	4313,6	4387,4	4046,3	3861,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Kondycja biur podróży jest nie najlepsza, zwłaszcza w zakresie organizacji podróży krajowych. W 2008 r. w przyjazdach turystów krajowych krótkookresowych tylko 5% stanowiły przyjazdy zorganizowane (przez biura podróży, zakłady pracy, szkoły). W przyjazdach turystów zagranicznych przyjazdy całkowicie zorganizowane przez biura podróży stanowiły 5%, a częściowo zorganizowane przez biura – 18%.

W 2009 r. wydatki cudzoziemców w Polsce wyniosły 23,3 mld PLN i były o 0,8% mniejsze niż w 2008 r., natomiast wydatki mieszkańców Polski na podróże krajowe wyniosły 21 mld PLN i były o 12% mniejsze niż w 2008 r. Znacznie zmniejszyły się też wydatki Polaków na podróże zagraniczne – wyniosły 7,9 mld PLN (spadek o 14%). Nieznaczny wzrost odnotowano natomiast w wydatkach na podróże służbowe i wydatkach państwa na turystykę, które w 2009 r. wyniosły odpowiednio 7,4 mld PLN oraz 3,2 mld PLN (wzrost o 1,3% i 3,2% w stosunku do 2008 r.). Kryzys w różnym stopniu wpłynął na zmiany poziomu wydatków Polaków, najbardziej – w sferze wyjazdów zagranicznych, najmniej – w wyjazdach

krajowych krótkookresowych. W 2009 r., według danych Departamentu Turystyki, wydatki w gospodarce turystycznej wyniosły w sumie 62,8 mld PLN i były o 4,2 mld mniejsze niż w 2008 r., natomiast udział gospodarki turystycznej w tworzeniu PKB wyniósł 4,9% (o 0,4 punktu procentowego mniej niż w 2008 r.). Spadek przychodów z turystyki wyniósł 6,2%. Mniejszy udział turystyki w PKB wynikał nie tylko ze spadku jej przychodów, ale również z rosnącego w Polsce wzrostu gospodarczego. Inne gałęzie gospodarki rozwijały się w 2009 r. bardziej dynamicznie niż turystyka [*Gospodarka turystyczna Polsce...* 2010].

Z ekspertyz Ministerstwa Sportu i Turystyki wynika, że w pierwszych latach kryzysu pogorszyły się wskaźniki w większości segmentów działalności turystycznej: spadła liczba podróży krajowych i zagranicznych Polaków oraz przeciętne wydatki na podróż, mniej było podróży w turystyce przyjazdowej, spadły wpływy od cudzoziemców, zmniejszył się ruch na lotniskach oraz liczba osób korzystających z bazy noclegowej, zmalał wskaźnik wykorzystania pokoi hotelowych [Dziedzic et al. 2010, s. 49-50]. Do pozytywnych przemian w tym okresie można natomiast zaliczyć duży wzrost bazy hotelowej w Polsce. Jednak wydaje się, że główną przyczyną tego stanu rzeczy jest przygotowywanie się branży hotelarskiej do Euro 2012 oraz dostęp do funduszy unijnych.

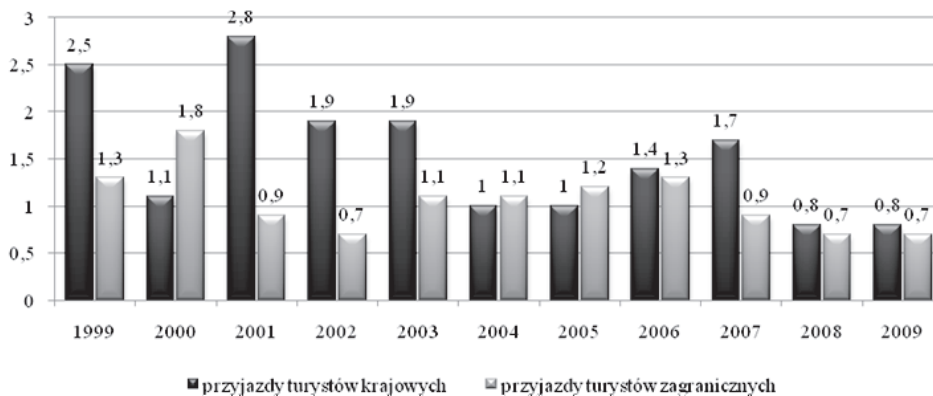
4. Analiza ruchu turystycznego w województwie podlaskim w okresie kryzysu

Turystyka jest jednym z kluczowych sektorów gospodarki województwa podlaskiego, które również odczuło skutki światowego kryzysu gospodarczego. W 2007 r. ruch turystyczny w regionie wynosił 2,6 mln turystów, w 2008 r. zaś spadł do 1,5 mln, z czego 0,8 mln stanowiły przyjazdy turystów krajowych (53,3%), a 0,7 mln (46,7%) – zagranicznych. W 2009 r. ruch ten kształtował się na tym samym poziomie. W porównaniu ze stanem sprzed kryzysu, czyli rokiem 2007, obniżenie popytu wyniosło ponad 42%. Szczególnie gwałtowny spadek odnotowano w przyjazdach krajowych i równał się on ok. 53%. W przyjazdach turystów zagranicznych spadek ten wyniósł ponad 22% (rys. 3).

Przyjazdy turystów zagranicznych zaczęły spadać już w 2007 r. (w porównaniu z rokiem 2006 o ponad 30%) w związku z uszczelnieniem wschodniej granicy i spadkiem przyjazdów turystów z krajów nie należących do UE. Należy zauważyć, że w województwie podlaskim turyści ze wschodu tworzą główny segment turystyki przyjazdowej. W 2008 r. Białorusini, Rosjanie i Ukraińcy stanowili ogółem 45,71% wszystkich turystów zagranicznych, Litwini –17,14%, Niemcy i Łotysze – po ok. 8,57%. Udział przyjazdów spoza Europy jest niewielki i kształtuje się na poziomie niecałych 3%.

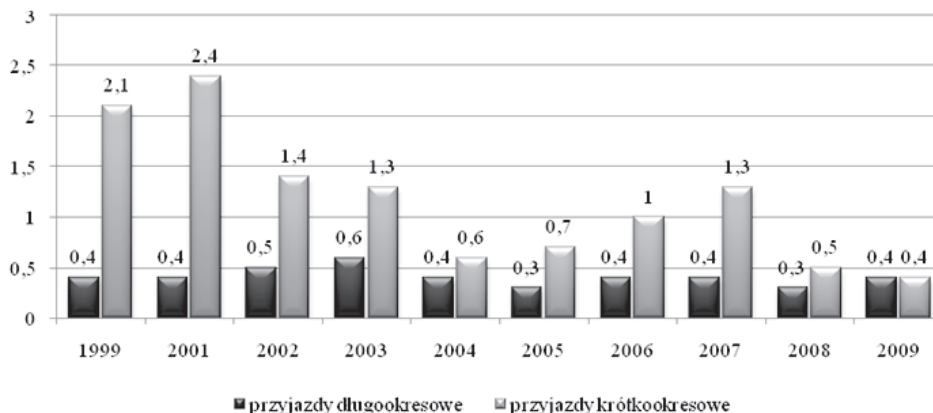
Analizując cele przyjazdów do województwa podlaskiego w 2008 r., w porównaniu z rokiem 2007, należy stwierdzić, że najbardziej spadła liczba przyjazdów

turystów zagranicznych na zakupy (z 24% do 15%) oraz przejeżdżających przez region tranzytem (z 21% do 7%). Przeciętne wydatki turystów zagranicznych na osobę należą do najniższych w kraju. W 2008 r. wynosiły one 301 USD i kształtowały się poniżej średniej krajowej, która równa się 410 USD. Średnie wydatki turystów na dzień pobytu kształtowały się na poziomie 95 USD [*Turystyka polska...* 2009].

Rys. 3. Przyjazdy turystów krajowych i zagranicznych do województwa podlaskiego w latach 1999-2009 (w mln)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Instytutu Turystyki.

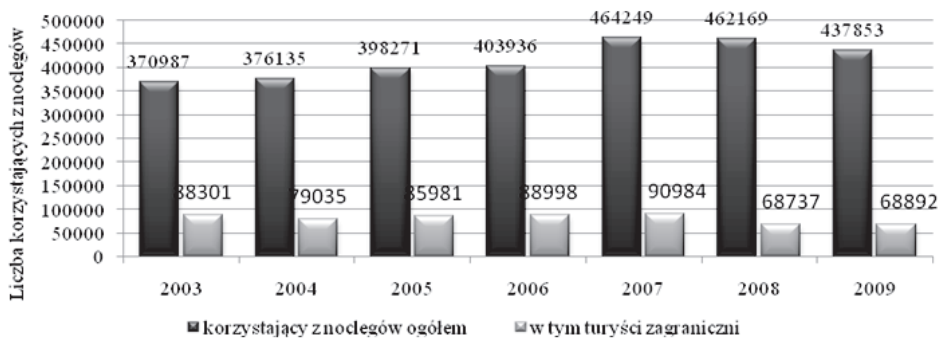
Rys. 4. Liczba przyjazdów turystów krajowych do województwa podlaskiego według długości pobytów w latach 1999-2009 (w mln)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Instytutu Turystyki.

W ruchu krajowym w 2008 r. nastąpił gwałtowny spadek przyjazdów krótkookresowych do województwa podlaskiego, o ponad 61,5% w porównaniu z rokiem

2007, i 25-procentowy spadek przyjazdów długookresowych (rys. 5). W obliczu kryzysu konsumenci krajowi rzadziej podejmowali decyzje o wyjeździe.

W latach 2008 i 2009 odnotowano również w regionie spadek liczby turystów korzystających z obiektów noclegowych zbiorowego zakwaterowania (rys. 6). W 2009 r. na terenie województwa podlaskiego obiekty noclegowe turystyki użytkowało ogółem 437 853 turystów, z czego 15,73% stanowili turyści zagraniczni. Turyści nocujący w województwie podlaskim stanowią tylko 2,26% wszystkich turystów korzystających z bazy noclegowej w Polsce. Ogółem w województwie udzielono 862 916 noclegów, co stanowiło tylko 1,57% liczby wszystkich noclegów w kraju.

Rys. 5. Korzystający z noclegów w województwie podlaskim w latach 2003-2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

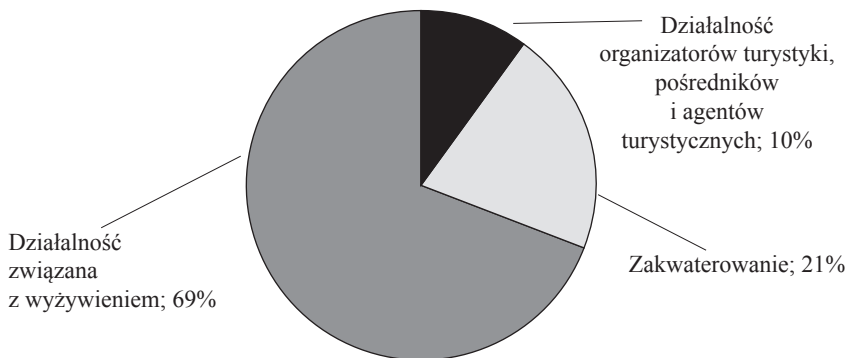
Zwiększenie zainteresowania turystów przyjazdami do województwa podlaskiego wymaga podjęcia wielu działań na rzecz podniesienia atrakcyjności turystycznej regionu oraz jego promocji. W tym celu wykorzystuje się różne instrumenty finansowe Unii Europejskiej na lata 2007-2013, które stanowiły istotny czynnik osłabiający negatywne skutki kryzysu w gospodarce turystycznej (np. dotyczy to PO Innowacyjna Gospodarka, PO Kapitał Ludzki, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich, PO Rozwój Polski Wschodniej, RPO Województwa Podlaskiego).

Negatywnym zjawiskiem mającym wpływ na kondycję podmiotów świadczących usługi noclegowe w regionie był spadek stopnia wykorzystania miejsc noclegowych. W 2007 r. wskaźnik ten wynosił 35%, w 2008 – 33,5%, w 2009 r. zaś spadł do 29,1% (poniżej poziomu średniej krajowej, która wyniosła 35,7%).

5. Ocena sytuacji ekonomicznej podlaskich przedsiębiorstw branży turystycznej w świetle badań ankietowych

Ocena sytuacji ekonomicznej firm branży turystycznej województwa podlaskiego, obok obserwowanych zmian w ruchu turystycznym, może zostać wykorzystana do oceny skutków kryzysu gospodarczego na poziomie regionalnym.

W badaniach ankietowych wzięło udział 69 firm prowadzących działalność usługową związaną z żywnością (PKD 2007 56), 21 z zakwaterowaniem (PKD 2007 55) oraz 10 zajmujących się szeroko rozumianą organizacją turystyki (PKD 2007 79). Strukturę badanych przedsiębiorstw ze względu na reprezentowaną branżę przedstawiono na rysunku 6.

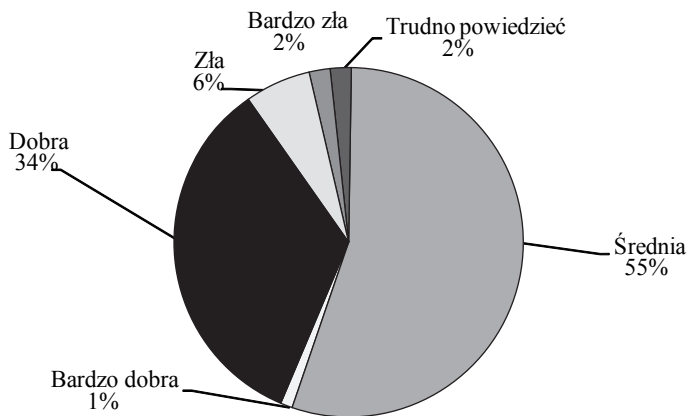
Rys. 6. Struktura badanych przedsiębiorstw ze względu na reprezentowaną branżę

Źródło: [Analiza kluczowych sektorów... 2009].

W badaniach ankietowych postanowiono sprawdzić, jak podlaskie firmy turystyczne oceniają sytuację ekonomiczną, w jakiej znajdowała się firma w przeszłości, obecną w dobie kryzysu gospodarczego oraz swoje rokowania co do przyszłości. Ogólnie grupa badanych przedsiębiorstw sektora turystycznego w województwie podlaskim pozytywnie oceniła obecny stan ekonomiczny: 1% odpowiedzi wskazywał, iż kondycja firmy jest bardzo dobra, co trzeci badany twierdził, że dobra, a 55% oceniło go jako średni. Za negatywną obecną sytuację uznało 8% respondentów. Z badań wynika zatem, iż na ogół podmioty gospodarki turystycznej w województwie podlaskim w 2009 r. w nieznacznym stopniu odczuły negatywne skutki kryzysu (rys. 7).

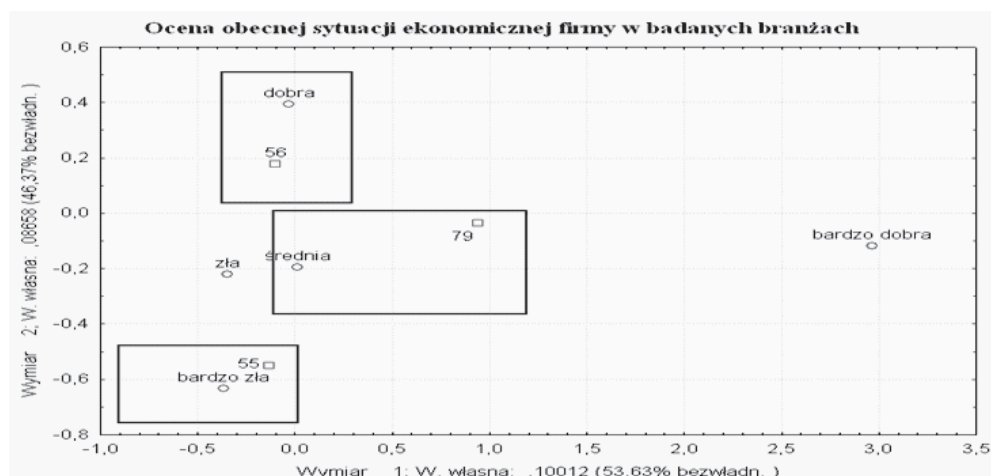
Zastosowanie metody analizy korespondencji pozwoliło uchwycić istotne różnice w ocenie obecnej sytuacji ekonomicznej firmy w zależności od rodzaju prowadzonej działalności. Najbardziej negatywne oceny wystąpiły w grupie przedsiębiorstw reprezentujących sektor zakwaterowania. Podmioty wykonujące działalność usługową związaną z żywnością były mniej sceptyczne i częściej oceniały swą

kondycję jako dobrą, a organizatorzy turystyki, pośrednicy i agenci turystyczni – jako średnią. Przynajmniej z tego wynika, że przyczyną złego stanu firm świadczących usługi noclegowe należy upatrywać w widocznym znacznym spadku przyjazdów turystów w latach 2008 i 2009. Dobra ocena kondycji przedsiębiorców oferujących usługi gastronomiczne prawdopodobnie wynika z faktu, iż znaczna część z nich nie jest w pełni uzależniona od świadczenia usług tylko turystom, w związku z czym nie odczuła tak mocno spadku liczby przyjazdów. Organizatorzy turystyki, w mniejszym stopniu zależni od turystyki krajowej, częściej oceniali sytuację jako średnią (rys. 8).

Rys. 7. Ocena sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstw branży turystycznej w województwie podlaskim w 2009 r.

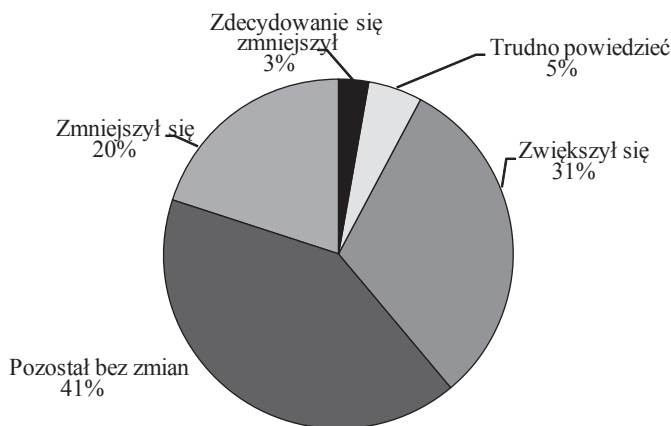
Źródło: [Analiza kluczowych sektorów... 2009].

Rys. 8. Ocena obecnej sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstw turystycznych według branż

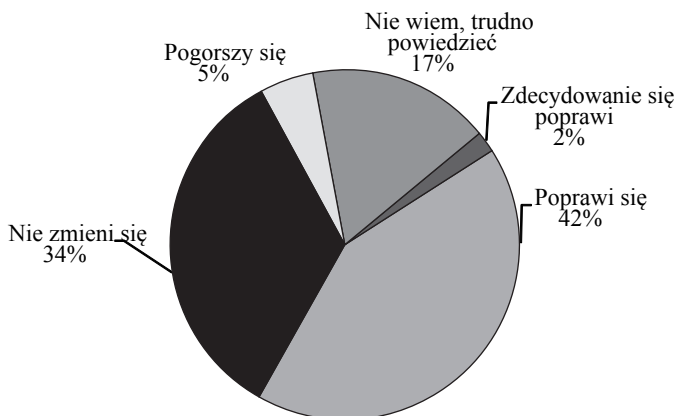
Źródło: [Analiza kluczowych sektorów... 2009].

Ocena zmian przychodów firm w ostatnim roku (rys. 9) potwierdza ogólną, raczej pozytywną opinię o funkcjonowaniu przedsiębiorstw branży turystycznej. Ponad 72% badanych stwierdziło, że poziom przychodów pozostał niezmienny lub też wzrósł, co świadczy o tym, że skutki kryzysu gospodarczego nie dotknęły znacznie podmiotów turystycznych. Na zmniejszenie przychodów wskazało 23% badanych. Ogólnie w najmniejszym stopniu zmiany dotknęły przedsiębiorców oferujących zakwaterowanie oraz organizatorów turystyki. Należy jednak zauważyć, że efekty zmian w turystyce związane z kryzysem mogą wystąpić z pewnym opóźnieniem.

Rys. 9. Ocena zmiany poziomu przychodów firmy w ciągu ostatniego roku

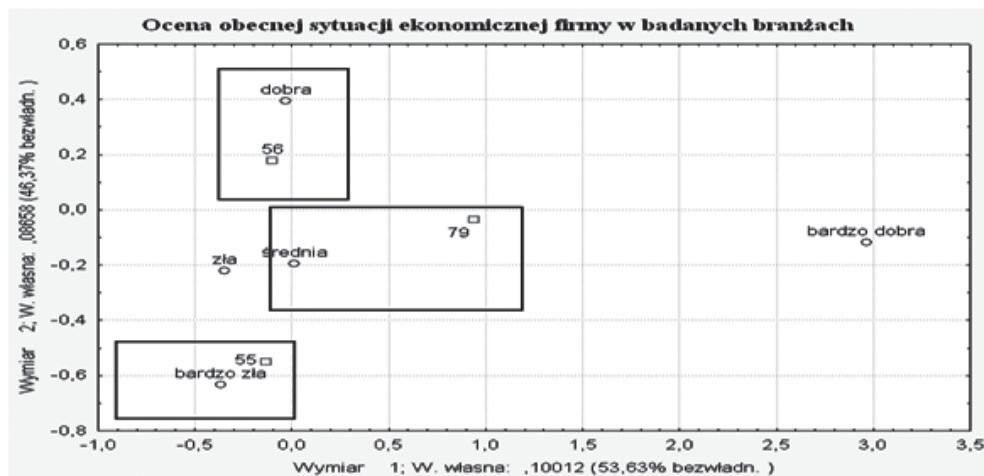
Źródło: [Analiza kluczowych sektorów... 2009].

Rys. 10. Ocena przewidywanej zmiany sytuacji ekonomicznej firmy w ciągu najbliższych 3 lat

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Największą trudność sprawiło badanym pytanie o przyszłość ekonomiczną ich przedsiębiorstwa w ciągu najbliższych 3 lat (rys. 10). Aż 17% badanych nie potrafiło ocenić przewidywanych kierunków rozwoju otoczenia. W grupie pozostałych poziom optymizmu co do przyszłości rozwoju firm jest wyższy niż pesymizmu – 42% badanych twierdziło, że kondycja ekonomiczna ich branży poprawi się, 34% wskazywało brak symptomów sugerujących zmiany, a tylko 5% przewidywało, iż sytuacja może się pogorszyć.

Rys. 11. Ocena przewidywanej zmiany sytuacji ekonomicznej firmy w ciągu najbliższych 3 lat według branż

Źródło: [Analiza kluczowych sektorów... 2006].

Analiza korelacji (rys. 11) dowodzi, iż największy optymizm cechuje przedsiębiorców z sektora zakwaterowanie. Firmy prowadzące działalność usługową związaną z wyżywieniem nie przewidują istotnych zmian i prawdopodobnie wynika to z faktu dość dobrej obecnej kondycji podmiotów tej branży. Organizatorzy turystyki, agenci i pośrednicy turystyczni uważają, że sytuacja się pogorszy i być może obawa ta wynika z pogorszenia się ogólnej kondycji biur podróży w kraju i dość dużych spadków ruchu turystycznego latach 2008-2009.

6. Zakończenie

Kryzys gospodarczy wywiera wpływ na gospodarkę turystyczną, zarówno na poziomie światowym, jak i krajowym oraz regionalnym. W skali globalnej turystyka okazała się bardzo wrażliwa na zjawiska kryzysowe. Nastąpił znaczący spadek podróży międzynarodowych i wydatków turystycznych, tak prywatnych, jak i służbowych. Zmniejszył się również udział turystyki w PKB i zatrudnieniu.

W latach 2008-2009 polska gospodarka turystyczna również odczuła negatywne skutki światowego kryzysu. Nastąpił znaczący spadek popytu na usługi turystyczne, w 2008 r. głównie w turystyce przyjazdowej, a w 2009 r. dodatkowo w turystyce krajowej Polaków i turystyce wyjazdowej. Silny spadek ruchu turystycznego odnotowano zwłaszcza w sferze podróży służbowych. Skutki kryzysu dotknęły przedsiębiorstw turystycznych w różnym stopniu, w zależności od rodzaju ich działalności. Szczególnie pogorszyła się kondycja biur podróży realizujących przyjazdy z zagranicy. Spadek popytu turystycznego dopiero w 2009 r. przełożył się na obniżenie liczby osób korzystających z obiektów noclegowych turystyki, głównie wśród turystów zagranicznych. Natomiast w 2008 r., w porównaniu z rokiem 2007, nastąpił w tej sferze wzrost, w głównej mierze w popycie krajowym. Na tę korzystną sytuację wpłynęła poprawa oferty hotelarskiej, dobra koniunktura w gospodarce, wzrost w segmencie wyjazdów biznesowych oraz zarobków polskich konsumentów. Z ekspertyz Ministerstwa Sportu i Turystyki wynika, iż zmniejszył się również udział turystyki w PKB, choć nieznacznie wzrosła wartość wnoszona przez nią.

W województwie podlaskim turystyka uznawana jest za kluczowy sektor gospodarki regionalnej. W latach 2008-2009 pogorszyły się jednak wskaźniki dotyczące jego funkcjonowania. Znacząco spadł ruch turystyczny, zarówno w przyjazdach turystów krajowych, jak i zagranicznych. Na spadek przyjazdów obcokrajowców duży wpływ miało uszczelnienie wschodniej granicy związane z przystąpieniem Polski do strefy Schengen. Spadek ruchu turystycznego pociągnął za sobą obniżenie liczby korzystających z noclegów w obiektach noclegowych zbiorowego zakwaterowania oraz redukcję stopnia wykorzystania miejsc noclegowych turystyki znacznie poniżej średniej krajowej.

Z badań ankietowych przeprowadzonych w 2009 r. na próbie 100 podlaskich przedsiębiorstw branży turystycznej wynika jednak, że podmioty regionalne nie odczuły jeszcze w istotnym stopniu negatywnych skutków kryzysu. Respondenci ogólnie dość pozytywnie ocenili swoją obecną sytuację ekonomiczną; ponad połowa jako średnią, jedna trzecia jako dobrą, a tylko 8% jako złą. Najbardziej negatywne oceny wystąpiły w grupie firm reprezentujących sektor zakwaterowania. Oceniając zmiany przychodów przedsiębiorstw w ostatnim roku, zdecydowana większość badanych (ponad 72%) stwierdziła, że poziom ich przychodów pozostał bez zmian lub się zwiększył. Na obniżkę przychodów wskazał prawie co piąty badany podmiot. W ocenie przewidywanej zmiany kondycji ekonomicznej firmy, wyższy był poziom optymizmu niż pesymizmu, przede wszystkim wśród podmiotów świadczących usługi związane z zakwaterowaniem. Najbardziej o swoją przyszłość obawiają się natomiast organizatorzy turystyki, agenci i pośrednicy turystyczni. Należy jednak zauważyć, że efekty zmian w turystyce związane z kryzysem mogą wystąpić z pewnym opóźnieniem, dlatego też potrzebne są dalsze badania w tym zakresie.

Rozwój turystyki w województwie podlaskim, przy umiejętnym wykorzystaniu unijnych środków finansowych, można wykorzystać do hamowania tendencji recesyjnych w regionalnej gospodarce. Turystyka, dzięki silnym powiązaniom z wielo-

ma dziedzinami życia społeczno-gospodarczego, może też być narzędziem walki z kryzysem, stymulatorem wzrostu i rozwoju zrównoważonego. Potrzebne są zatem badania nie tylko wpływu kryzysu na rozwój gospodarki turystycznej, ale i możliwości oddziaływania turystyki na hamowanie zjawisk kryzysowych.

Literatura

- Analiza kluczowych sektorów województwa podlaskiego. Sektor turystyczny*, Wojewódzki Urząd Pracy, Białystok 2009.
- Dziedzic T., Łopaciński K., Saja A., Szegidewicz J., *Polska gospodarka turystyczna w okresie światowego kryzysu*, Instytut Turystyki, Polska Agencja Rozwoju Turystyki, Warszawa 2010.
- Dziedzic T., Łopaciński K., Saja A., Szegidewicz J., *Wpływ światowego kryzysu gospodarczego na stan i perspektywy rozwoju sektora turystyki w Polsce*, Departament Turystyki Ministerstwa Sportu i Turystyki, Warszawa 2009.
- Gospodarka turystyczna w Polsce w 2009 roku*, Departament Turystyki Ministerstwa Sportu i Turystyki, <http://msport.gov.pl/turystyka>, dostęp: 21.10.2010.
- Polska wobec kryzysu gospodarczego*, NBP, Warszawa 2009.
- Prognozy Instytutu Turystyki*, <http://www.intur.com.pl>, dostęp: 23.10.2010.
- Szymański W., *Kryzys globalny. Pierwsze przybliżenie*, Difin, Warszawa 2009.
- Travel & Tourism Economic Impact 2009*, Executive Summary, WTTC, London 2009.
- Turystyka polska w 2008 roku. Układ regionalny*, Instytut Turystyki, Warszawa 2009.
- Turystyka w 2008 r., Informacje i opracowania statystyczne*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2009.
- Upadłość firm w Polsce w 3 kwartałach 2010 r.*, Coface 2010, <http://www.coface.pl/CofacePortal/pl>,dostęp: 18.10.2010.

DEVELOPMENT OF TOURISM IN POLAND AND PODLASIE VOIVODESHIP DURING CRISIS

Summary: Tourism is one of the most important sectors in regional economy in Podlasie Voivodeship. The economic crisis of the last decade influenced regional economic development. In 2008 a significant decrease of tourism was observed as well as in domestic and foreign tourist arrivals. The aim of this article is to present the impact of global crisis phenomenon on Polish tourist economy. The authors tries to find the answers for the following questions: How did the crisis influence Polish tourist economy in 2008-2009? Did economic crisis reduce tourism in Podlasie Voivodeship? How did tourist enterprises perceive their situation in the crisis period? In the following article the authors present the results of survey research, based on a sample of 100 local tourist companies.

Keyword: economic crisis, tourism, Podlasie Voivodeship.